

An Investigation Into The Interaction Between Urban Management And The Spatial Quality Of Public Environments Through A Place-Based Approach (Case Study: Tabriz Metropolis)

Fozieh Khayat Kalibar¹, Arash Saghafi Asl², Masoud Haghlesan³, Hasan Sattari Sarbangholi⁴

1- Department of Urban Planning, Ta.C., Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

2- Department of Architecture and Urban Planning, Ta.C., Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

3- Department of Architecture and Urban Planning, Ilk.C., Islamic Azad University, Ilkhchi, Iran.

4- Department of Architecture and Urban Planning, Ta.C., Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

Article info	Abstract
Article type: Research Article Received: 2025/03/29 Accepted: 2025/07/01 pp: 60- 73 Keywords: Spatial Quality, Public Environments, Place-Based Approach, Urban Management, Tabriz Metropolis.	The spatial quality of public environments is one of the key components in enhancing urban quality of life and is influenced by various factors, including urban management. In recent decades, the place-based approach has emerged as an effective paradigm in the planning and design of public spaces, attracting the attention of researchers and urban policymakers alike. The present study aims to examine the interaction between urban management and the spatial quality of public environments in the metropolis of Tabriz, with an emphasis on a place-based approach. The research employs a quantitative-analytical methodology, and data were collected through field studies. Within this framework, four selected public spaces were analyzed. The findings indicate a significant relationship between the performance of urban management across various dimensions and the spatial quality of public environments in the evaluated indicators. Moreover, it was revealed that the more urban management interventions are informed by an in-depth understanding of place-specific characteristics, the greater the potential for improving spatial quality. The results of this study highlight the importance of aligning urban management policies with the contextual characteristics of public environments. The study suggests that urban planners, by adopting a participatory and place-based approach, can play a crucial role in enhancing the quality of public spaces and increasing citizen satisfaction.

Citation: Khayat Kalibar, F., Saghafi Asl, A., Haqlesan, M., & Sattari Sarbangholi, H. (2025). An Investigation Into The Interaction Between Urban Management And The Spatial Quality Of Public Environments Through A Place-Based Approach (Case Study: Tabriz Metropolis). *Journal of Urban Futurology*, 5(1), 60-73.

© The Author(s).

Publisher: Islamic Azad University, Zahedan Branch.

DOI: <https://doi.org/10.82545/uf.2025.1210731>

¹ **Corresponding Author:** Arash Saghafi Asl, **Email:** x.a.saghafi@iaut.ac.ir, **Tell:** +989143001900

This Article Is Extracted From The Doctoral Thesis Of 'Fozieh Khayat Kalibar', Titled "Recognizing And Explaining The Role Of Urban Management In Improving And Enhancing The Quality Of Public Spaces In Iranian Metropolises (Case Study: Tabriz Metropolis)", Under The Supervision Of 'Dr. Arash Saghafi Asl', & 'Dr. Masoud Haghlesan', & Advisory Of 'Dr. Hasan Sattari Sarbangholi'.

Extended Abstract

Introduction

In recent decades, the spatial quality of public environments has become one of the fundamental pillars of urban design and planning. These spaces, as arenas for social interaction, civic participation, and cultural activities, play a crucial role in the realization of a human-centered city. Spatial quality not only influences citizens' lived experiences but also contributes significantly to the formation of collective identity, sense of belonging, and enhancement of social well-being. From this perspective, the quality of public spaces reflects how urban spaces are managed, designed, and utilized, with urban management—an influential institution in spatial policymaking and decision-making—playing a decisive role in this regard. The interaction between managerial structures and spatial characteristics can either strengthen or weaken the quality of public environments. In this context, emerging approaches such as the place-based approach seek to redefine urban decision-making processes by emphasizing contextual awareness, local participation, and vernacular orientation, aiming to address the actual needs of users and the specific attributes of place. Tabriz Metropolis, as one of the oldest and most important cities in Iran, has faced numerous challenges and opportunities in the organization of its public spaces over recent decades. The city's complex physical structure, rapid demographic transformations, and certain administrative inconsistencies have made it a noteworthy case for exploring the relationship between urban management performance and spatial quality. Although several efforts have been made by Tabriz's urban management to enhance public spaces, the effectiveness of these initiatives largely depends on the extent to which they adopt a place-based approach and align with citizens' needs. In Tabriz, spatial quality has been challenged by factors such

as unsustainable development, ineffective policymaking, and the absence of contextual sensitivity. Accordingly, this study seeks to investigate the case of Tabriz with the central research question: "What is the relationship between urban management performance and the spatial quality of public environments, with an emphasis on the place-based approach?" The research hypothesis is based on the premise that there is a significant and positive relationship between various dimensions of urban management performance and the indicators of spatial quality—particularly when interventions are grounded in a place-based framework.

Methodology

This study adopts a quantitative-analytical methodology to investigate the interaction between urban management and the spatial quality of public environments in the metropolis of Tabriz, based on a place-based approach. The research process was structured in two main phases: (1) theoretical studies in the fields of urban management and spatial quality, and (2) field analysis of selected public spaces. Data were collected through fieldwork methods. The statistical population consists of citizens and users of four key public spaces in Tabriz, selected through purposive sampling based on criteria such as functional diversity, spatial significance, urban role, and accessibility. The selected public spaces include: Sa'at Square, El-Goli Park, Tarbiat Pedestrian Pathway, and Valiasr Park. To facilitate comparative analysis, each selected space was assigned a unique identifier: Sa'at Square (TB-01), El-Goli Park (TB-02), Tarbiat Pedestrian Pathway (TB-03) & Valiasr Park (TB-04). Data analysis was conducted using a comparative matrix approach, focusing on indicators such as legibility, accessibility, vitality, safety, environmental comfort, and sense of place identity. These spatial indicators were examined in connection

with managerial dimensions including policymaking, oversight, citizen participation, and space maintenance, with a specific data coding system applied for clarity. In addition to the quantitative assessment of spatial and managerial indicators, interpretive and semantic approaches were employed to analyze user perceptions and the socio-cultural contexts of the studied spaces. To enhance the validity and reliability of the findings, a data triangulation method was utilized, ensuring that the analyses were based on multiple and overlapping sources of evidence.

Results And Discussion

The findings of this study indicate that El-Goli Park (TB-02), with a score of 27 in spatial indicators and 18 in managerial dimensions, demonstrates the highest quality among the public spaces studied. These scores reflect the park's strong performance in components such as legibility, accessibility, vitality, and sense of place identity. Moreover, effective policymaking, continuous oversight, and active citizen participation in this space clearly illustrate the role of urban management in enhancing spatial quality. In contrast, Valiasr Park (TB-04), with a spatial quality score of 19 and a managerial score of 11, exhibits the lowest overall performance, pointing to significant challenges in both the design and management of this space. Saat Square (TB-01) and Tarbiat Pedestrian Pathway (TB-03) both received a spatial quality score of 24, indicating a moderate status; however, differences in the composition of these scores were observed. For instance, Tarbiat Pathway performed better in terms of environmental comfort, while Saat Square showed relative weaknesses in managerial aspects such as supervision and citizen participation. These results clearly confirm the direct impact of the place-based approach in urban management on

the quality of public spaces and highlight the necessity of addressing physical, social, and managerial dimensions simultaneously in urban planning processes.

Conclusion

This study demonstrates that the place-based approach in the urban management of Tabriz—emphasizing local needs and citizen participation—has a direct impact on the enhancement of public space quality. Successful cases, such as El-Goli Park (which received high scores in both spatial and managerial quality), highlight the importance of effective policymaking and continuous oversight. In contrast, weaker spaces like Valiasr Park require regeneration strategies grounded in spatial and managerial quality indicators. The findings underscore the necessity of integrating physical and social dimensions, developing a comprehensive evaluation framework, and strengthening public participation in order to achieve sustainable and equitable public spaces. The study recommends strategies such as place-based planning and ongoing monitoring to ensure that Tabriz's public spaces respond effectively to the present and future needs of its citizens.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

فصلنامه آینده‌پژوهی شهری

فصلنامه آینده‌پژوهی شهری

دوره ۵، شماره ۱، بهار ۱۴۰۴

شاپا الکترونیکی: ۴۳۴۴-۲۷۸۳

<https://uf.zahedan.iau.ir/>

واحد زاهدان

بررسی تعامل مدیریت شهری و کیفیت فضایی محیط‌های عمومی با رهیافت مکان‌محور (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز)

فوزیه خیاط‌کلپیر^۱؛ آرش ثقفی‌اصل^۲؛ مسعود حق‌لسان^۳؛ حسن ستاری‌ساربانقلی^۴

۱- گروه شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاداسلامی، تبریز، ایران.

۲- گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاداسلامی، تبریز، ایران.

۳- گروه معماری و شهرسازی، واحد ایلخچی، دانشگاه آزاداسلامی، ایلخچی، ایران.

۴- گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاداسلامی، تبریز، ایران.

چکیده	اطلاعات مقاله
کیفیت فضایی محیط‌های عمومی یکی از مؤلفه‌های کلیدی در ارتقاء کیفیت زندگی شهری به‌شمار می‌رود و تحت تأثیر عوامل متعددی از جمله مدیریت شهری قرار دارد. در دهه‌های اخیر، رهیافت مکان‌محور به‌عنوان رویکردی مؤثر در برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای عمومی، توجه پژوهشگران و سیاست‌گذاران شهری را به‌خود جلب کرده است. پژوهش حاضر باهدف بررسی تعامل میان مدیریت شهری و کیفیت فضایی محیط‌های عمومی در کلان‌شهر تبریز، با تأکید بر رویکرد مکان‌محور، انجام شده است. روش تحقیق به‌صورت کمی-تحلیلی بوده و داده‌ها از طریق مطالعات میدانی گردآوری شده‌اند. در این چارچوب، چهار فضای عمومی منتخب موردبررسی و تحلیل قرار گرفتند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که میان عملکرد مدیریت شهری در ابعاد مختلف و کیفیت فضایی محیط‌های عمومی در شاخص‌های موردارزیابی، رابطه‌ای معنادار وجود دارد. همچنین مشخص شد که هرچه مداخلات مدیریت شهری با شناخت دقیق‌تری از ویژگی‌های مکان‌محور همراه باشد، امکان ارتقاء کیفیت فضایی افزایش می‌یابد. نتایج این مطالعه بر اهمیت هماهنگی میان سیاست‌های مدیریت شهری و ویژگی‌های زمینه‌ای محیط‌های عمومی تأکید دارد. مطالعه حاضر پیشنهاد می‌کند که برنامه‌ریزان شهری با اتخاذ رویکردی مکان‌محور و مشارکت‌جویانه، می‌توانند نقشی مؤثر در بهبود کیفیت فضاهای عمومی و افزایش رضایت‌مندی شهروندان ایفاء کنند.	نوع مقاله: مقاله پژوهشی دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۰۹ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۱۰ صص: ۶۰-۷۳ واژگان کلیدی: کیفیت فضایی، محیط‌های عمومی، رهیافت مکان‌محور، مدیریت شهری، کلان‌شهر تبریز.

استناد: خیاط‌کلپیر، فوزیه؛ ثقفی‌اصل، آرش؛ حق‌لسان، مسعود؛ ستاری‌ساربانقلی، حسن. (۱۴۰۴). بررسی تعامل مدیریت شهری و کیفیت فضایی محیط‌های عمومی با رهیافت مکان‌محور (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز). فصلنامه آینده‌پژوهی شهری، ۵(۱)، ۶۰-۷۳.

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان.

© نویسنده‌گان

DOI: <https://doi.org/10.82545/uf.2025.1210731>

^۱ نویسنده مسئول: آرش ثقفی‌اصل، پست الکترونیکی: a.saghafi@iaut.ac.ir، تلفن: ۰۹۱۴۳۰۰۱۹۰۰

این مقاله برگرفته از رساله دکتری «فوزیه خیاط‌کلپیر»، با عنوان «شناخت و تبیین نقش مدیریت شهری در بهبود و ارتقاء کیفیت فضاهای عمومی کلان‌شهرهای ایران (نمونه‌موردی: کلان‌شهر تبریز)»، است که به راهنمایی «دکتر آرش ثقفی‌اصل»، و «دکتر مسعود حق‌لسان»، و مشاوره «دکتر حسن ستاری‌ساربانقلی»، استخراج شده است.

مقدمه

در دهه‌های اخیر، توجه به کیفیت فضایی محیط‌های عمومی به یکی از محورهای اساسی در برنامه‌ریزی و طراحی شهری بدل شده است. فضاهای عمومی، بستری برای تعاملات اجتماعی، فعالیت‌های فرهنگی و مشارکت مدنی فراهم می‌آورند و نقش غیرقابل‌انکاری در تحقق شهر انسانی ایفاء می‌کنند (Guzman et al., 2021: 6- Mousavi et al, 2025). کیفیت این فضاها نه تنها بر تجربه زیسته شهروندان اثرگذار است، بلکه در شکل‌دهی به هویت جمعی، حس تعلق و رفاه اجتماعی نیز نقش به‌سزایی دارد. به‌طور خاص، کیفیت فضایی محیط‌های عمومی بازتابی از نحوه مدیریت، طراحی و بهره‌برداری از فضاهای شهری است داشته‌اند (Kanayo Ashinze et al., 2024: 932). مدیریت شهری، از عوامل مؤثر در تعیین و تثبیت سیاست‌های مرتبط با فضاهای عمومی، جایگاهی تعیین‌کننده دارد. تعامل میان نهادهای مدیریتی و ساختارهای فضایی می‌تواند در ارتقای یا تضعیف کیفیت محیط‌های عمومی تأثیرگذار باشد (Radwan, Ghaney Morsi, 2020: 97- Mousavi et al, 2024). رهیافت‌های نوین در طراحی و برنامه‌ریزی شهری، به‌مثابه رهیافت مکان‌محور، تلاش دارند تا به‌جای اتخاذ رویکردهای کلیشه‌ای و از بالا به پایین، زمینه‌مندی، بوم‌گرایی و مشارکت محلی را در اولویت قرار دهند. این رهیافت با درک خصوصیات بستر مکانی و نیازهای واقعی کاربران، به ارتقای کارآمدی و معناداری فضاهای عمومی کمک می‌کند (Salaripour, Kashani, Seif Reihani, 2023: 2). چشم‌انداز مکان‌محور، به‌ویژه در طراحی و مدیریت فضاهای عمومی، مستلزم بازنگری در فرایندهای تصمیم‌گیری شهری است؛ فرایندهایی که باید با مشارکت ذی‌نفعان، شناخت بستر و انسجام سیاست‌ها همگام باشد تا بتواند به بهبود کیفیت فضایی منجر شود (Kapucu et al., 2024: 174- Ghalehtemouri et al, 2023).

کلان‌شهر تبریز یکی از کهن‌ترین و پرجمعیت‌ترین شهرهای کشور، با چالش‌ها و فرصت‌های متعددی در حوزه سامان‌دهی فضاهای عمومی مواجه است. پیچیدگی ساختار کالبدی و تحولات پرشتاب جمعیتی، این شهر را به نمونه‌ای قابل‌تأمل برای بررسی تعامل مدیریت شهری و کیفیت فضایی بدل کرده است. در سال‌های اخیر، مدیریت شهری تبریز تلاش‌هایی را در راستای بهبود وضعیت فضاهای عمومی آغاز کرده، اما میزان موفقیت این تلاش‌ها بستگی مستقیم به نحوه مداخلات مکان‌محور و میزان تطابق آن‌ها با نیازهای شهروندان دارد. کیفیت فضایی در تبریز تحت تأثیر عوامل مختلفی از جمله توسعه‌های ناپایدار، ناکارآمدی برخی سیاست‌های شهری و ضعف در درک زمینه‌مندی فضایی بوده است (خیاط‌کلیر و دیگران، ۱۴۰۳: ۱۶۳-۱۴۴). از این رو، تبیین علمی و تحلیلی این وضعیت می‌تواند به تدوین راهکارهای مؤثر بینجامد. بررسی موردی کلان‌شهر تبریز از منظر ارتباط میان عملکرد مدیریت شهری و کیفیت فضاهای عمومی، این امکان را فراهم می‌سازد تا نقاط قوت، کاستی‌ها و فرصت‌های ارتقاء به‌دقت شناسایی شوند و الگوی بهینه‌تری برای تصمیم‌سازی ارائه گردد. پرسشی که پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به - چه رابطه‌ای میان عملکرد مدیریت شهری و کیفیت فضایی محیط‌های عمومی در کلان‌شهر تبریز با تأکید بر رهیافت مکان‌محور وجود دارد؟ - است. براین اساس، فرضیه تحقیق چنین بیان می‌شود میان ابعاد مختلف عملکرد مدیریت شهری و شاخص‌های کیفیت فضایی محیط‌های عمومی در تبریز، رابطه‌ای معنادار و مثبت وجود دارد؛ به‌ویژه در صورتی که این مداخلات برپایه شناخت مکان‌محور صورت گیرند.

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

دواتگر خرسند و رحیمی (۱۴۰۳)، پژوهش «بررسی کیفیت فضاهای عمومی محلات مسکونی شهر تبریز از دیدگاه ساکنین با استفاده از تحلیل لکه‌های داغ و شاخص موران»؛ به ارزیابی کیفیت فضاهای عمومی در محلات مسکونی شهر تبریز از منظر ساکنان پرداخته‌اند. این بررسی با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی و به‌کارگیری ابزارهایی چون تحلیل لکه‌های داغ و شاخص موران صورت گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در میان مناطق مختلف شهری، تفاوت‌های معناداری از نظر کیفیت فضاهای عمومی وجود دارد. به‌ویژه، مناطق ۱، ۲ و ۵ در شرایط مطلوب‌تری قرار دارند، در حالی که مناطق ۴، ۶، ۸ و ۱۰ از کیفیت نامطلوب‌تری برخوردارند. این مطالعه با اهمیت برنامه‌ریزی عادلانه شهری تأکید کرده و لزوم ارتقاء سطح کیفیت فضاهای عمومی در نواحی کمتر برخوردار را مورد تأکید قرار می‌دهد (دواتگر خرسند، رحیمی، ۱۴۰۳: ۶۱-۴۷). دبیده و همکاران (۱۴۰۳)، در بررسی «طراحی الگوی چارچوب تحلیلی در فراهم‌سازی شهر آینده‌نگر با رویکرد تبیینی؛ مبتنی بر محیط‌فرهنگی جامعه‌محور (گستره واکاوی: کلان‌شهر تهران بزرگ)»؛ به عوامل مؤثر بر آینده‌پژوهی شهری با تأکید بر آموزش، یادگیری و مؤلفه‌های فرهنگی-اجتماعی پرداخته‌اند. در این

تحقیق، داده‌ها از طریق رویکردی تحلیلی و به‌کارگیری روش ترکیبی گردآوری شده است. نتایج این مطالعه ۵ پارامتر کلیدی را شناسایی کرده که شامل: تقویت هویت فرهنگی، بازنمایی هنر و فرهنگ‌های شهری، توسعه فضاهای تفریحی، بهره‌برداری از ظرفیت رسانه‌های شهری و طراحی محیطی راهبردی می‌باشند. یافته‌ها حاکی از آن است که در مسیر طراحی شهرهای آینده‌نگر، «ترویج هویت فرهنگی»، نقش محوری و تأثیرگذارترین عامل را ایفاء می‌کند. این موضوع بر اهمیت محیط فرهنگی مبتنی بر جامعه در شکل‌دهی به آینده شهر تأکید دارد و نقش آموزش و فرایندهای یادگیری را در این زمینه برجسته می‌سازد. این پژوهش نتیجه‌گیری می‌کند که طراحی یک الگوی آینده‌نگر برای شهر، نیازمند توجه جدی به ابعاد فرهنگی، اجتماعی و آموزشی است؛ و تقویت این ابعاد می‌تواند کلان‌شهر تهران را در مسیر تحقق آینده‌ای هم‌راستا با نیازها و ارزش‌های جامعه‌محور قرار دهد (دبده و دیگران، ۱۴۰۳: ۲۳۵-۲۳). توپچی خسروشاهی و همکاران (۱۴۰۰)، در مطالعه «ارزیابی تحقق‌پذیری شاخص‌های کیفیت فضاهای عمومی شهری بر مبنای دیدگاه کرمونا (مطالعه موردی: شهر تبریز)»؛ به بررسی وضعیت کیفی فضاهای عمومی شهری از منظر شاخص‌های مطرح‌شده توسط کرمونا پرداختند. نتایج این مطالعه بیانگر آن است که مؤلفه‌هایی نظیر: سازگاری، نفوذپذیری و هویت مکانی از وضعیت نسبتاً رضایت‌بخشی برخوردارند، در حالی که شاخص‌هایی چون پایداری، سرزندگی و تناسب بصری در سطحی پایین‌تر از انتظار قرار دارند. این تحقیق با بهره‌گیری از رویکرد پژوهشی آمیخته و به‌کارگیری تکنیک تحلیل Warp-PLS، بر اهمیت شناسایی نقاط ضعف موجود در فضاهای عمومی و لزوم تدوین راهکارهای عملیاتی به منظور بهبود کیفیت آن‌ها تأکید دارد (توپچی خسروشاهی و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۹۶-۱۷۹). ماریون هوهلفلت^۱ و کارمن پُپسکو^۲ در تحقیق خود «Living Politics In The City: Architecture As Catalyst For Public Space»، به بررسی نقش معماری به عنوان عاملی مؤثر در شکل‌گیری فضاهای عمومی و تبدیل آن‌ها به بستری برای کنش‌های اجتماعی و سیاسی پرداخته‌اند. این مطالعه با اتخاذ رویکردی انتقادی، به تحلیل چگونگی اثرگذاری طراحی محیطی بر مشارکت مدنی، شکل‌گیری حرکت‌های اعتراضی، تولید حافظه جمعی و بازنمایی هویت‌های اجتماعی می‌پردازد. در چارچوب این پژوهش، نمونه‌هایی از فضاهای متنوع، همچون اردوگاه‌های پناهنده‌های فلسطینی، میدان‌های اعتراضی در شهرهای اروپایی و محیط‌های فرهنگی در کشورهای آمریکای لاتین، مورد بررسی تطبیقی قرار گرفته‌اند (Hohlfeldt, Popescu, 2023: 27-38). کارن ای. فرانک^۳ و ته-شنگ هوانگ^۴ در تبیین «Routledge Handbook Of Urban Public Space: Use, Design, And Management»، به تحلیل چندلایه‌ای ابعاد گوناگون فضاهای عمومی شهری از منظر طراحی، کاربری و مدیریت این فضاها می‌پردازند. این پژوهش با بهره‌گیری از مطالعات موردی در شهرهایی نظیر: نیویورک، قاهره، ساو پائولو و شانگهای، تلاش دارد تا چشم‌اندازی جامع از پیچیدگی‌ها و ظرفیت‌های فضاهای عمومی ارائه دهد. از مهمترین مفاهیم مطرح‌شده در این اثر می‌توان به ایجاد توازن میان ساختار کالبدی و عملکرد اجتماعی، اثرگذاری طراحی بر الگوهای رفتاری جمعی، و شیوه‌های مدیریت مشارکتی در فضاهای عمومی اشاره کرد. این اثر دستياری تحلیلی و کارآمد برای شناخت گونه‌های مختلف فضاهای عمومی و نقش آن‌ها در ارتقاء کیفیت زیست‌شهری و افزایش زیست‌پذیری محسوب می‌شود (Franck, Huang, 2023: 46-96).

مدیریت شهری مجموعه‌ای از سازوکارهای تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و اجراست که به منظور اداره امور شهرها و بهبود کیفیت زندگی شهروندان سازمان‌یافته است. این مدیریت از طریق نهادهای مختلف محلی و فرامحلی اعمال می‌شود و مستقیماً بر نحوه تخصیص منابع، طراحی فضاها و پاسخ‌گویی به نیازهای شهروندان تأثیر می‌گذارد (Wang et al., 2024: 7). در زمینه فضاهای عمومی، نقش مدیریت شهری نه تنها در تأمین زیرساخت‌ها و امکانات کالبدی، بلکه در حفظ و ارتقای کارکرد اجتماعی، امنیتی و زیباشناختی این فضاها بسیار تعیین‌کننده است. تصمیم‌گیری درباره کاربری زمین، مقررات ساختمانی، سیاست‌گذاری حمل‌ونقل و توزیع خدمات، همگی بخشی از فرایندهایی‌اند که به واسطه مدیریت شهری بر کیفیت فضاهای عمومی اثر می‌گذارند (Guan, Wang, 2023: 15).

(Mousavi et al, 2025). به زعم پیتز هال^۵ برنامه‌ریز شهری برجسته، مدیریت شهری زمانی مؤثر واقع می‌شود که میان منافع عمومی، کارایی اقتصادی و انسجام اجتماعی تعادل ایجاد کند. همچنین مصطفی بهزادفر، حوزه برنامه‌ریزی شهری، تأکید دارد که

¹ Marion Hohlfeldt

² Carmen Popescu

³ Karen A. Franck

⁴ Te-Sheng Huang

⁵ Peter Hall

ساختار مدیریت شهری در ایران نیازمند بازنگری درجهت هماهنگی بیشتر با نیازهای فضامحور شهروندان است (پیتر، ۱۳۸۷: ۴۶). مدیریت شهری نه صرفاً یک نظام اداری، بلکه عاملی ساختاری و فعال در تولید فضاهای عمومی باکیفیت است؛ فضاهایی که در آن هویت شهری، تعلق اجتماعی و دسترسی برابر شهروندان محقق می‌شود. کیفیت فضایی، مفهومی چندوجهی است که به ادراک کاربران از یک فضا به لحاظ زیبایی، عملکرد، دسترسی و احساس تعلق اشاره دارد. این مفهوم با ادراک فضایی شهروندان پیوند دارد و تأثیر مستقیمی بر میزان استفاده، ماندگاری و تعامل اجتماعی در محیط‌های عمومی دارد (سامه، ۱۳۹۷: ۴۵). شاخص‌هایی چون خوانایی، نفوذپذیری، آسایش محیطی، امنیت، سرزندگی و دسترسی‌پذیری، از مهمترین مؤلفه‌های سنجش کیفیت فضایی محسوب می‌شوند. این شاخص‌ها هم در طراحی کالبدی و هم در کارکرد اجتماعی فضا نقش دارند و در سنجش موفقیت محیط‌های عمومی به کار می‌روند (Zaman et al., 2024: 1475). طوری که کوین لینچ^۱ شاخص‌های ادراک‌پذیری و خوانایی فضا را از اجزای اصلی تجربه فضایی معرفی می‌کند (لینچ، ۱۳۹۵: ۵۶). پرویز پیران، جامعه‌شناس شهری، بر ارتباط مستقیم میان کیفیت فضایی و عدالت اجتماعی در دسترسی به فضاهای عمومی تأکید دارد. تحلیل کیفیت فضایی نیازمند توجه هم‌زمان به مؤلفه‌های فیزیکی، ادراکی و اجتماعی است. کیفیت بالا در فضای عمومی موجب پویایی شهری و ارتقاء سرمایه اجتماعی می‌شود، درحالی که ضعف آن منجر به انزوای فضایی، کاهش تعاملات و تنزل حس تعلق خواهد شد. رهیافت مکان‌محور^۲ رویکردی است که به جای تمرکز بر مداخلات کلی‌نگر و فراگیر، به ویژگی‌های خاص و زمینه‌مند هر مکان توجه دارد. مکان نه تنها بستر فیزیکی، بلکه ترکیبی از معنا، خاطره، هویت و تجربه بوده که توسط کاربران آن تعریف می‌شود (Yulie Reindrawati, 2023: 2). این رویکرد بر طراحی مشارکتی، شناخت زمینه‌های فرهنگی و تاریخی، و توجه به ادراک و تجربه زیسته شهروندان در فرایندهای طراحی و برنامه‌ریزی شهری تأکید دارد. برخلاف رویکردهای صرفاً کالبدی، رهیافت مکان‌محور، انسان و تجربه او را در مرکز تحلیل‌های فضایی قرار می‌دهد (Hematian, Ranjbar, 2022: 2). ادوارد رلف^۳ در رابطه با مکان و بی‌مکانی، مفهوم حس مکان^۴ را عاملی بنیادین در شکل‌گیری ارتباط انسان با محیط معرفی می‌کند (ادوارد، ۱۳۹۷: ۹۶). سیدمحسن حبیبی، بر اهمیت زمینه‌گرایی و تداوم تاریخی مکان در فرایند طراحی شهری تأکید ویژه‌ای دارد. رهیافت مکان‌محور به عنوان یک چارچوب نظری و عملی، زمینه‌ساز طراحی فضاهایی است که هویت‌مند، قابل درک، و در پیوند با زیست‌جهان شهروندان شکل می‌گیرند. این رویکرد به ویژه در مواجهه با چالش‌های جهانی‌سازی و یکنواختی شهری، اهمیت دوچندان می‌یابد. رابطه میان مدیریت شهری و کیفیت فضایی، رابطه‌ای تعاملی و دوسویه است که تحت تأثیر سیاست‌گذاری‌ها، ساختار حکمرانی، و سطح مشارکت مدنی شکل می‌گیرد. در صورتی که مدیریت شهری از رهیافت مکان‌محور تبعیت کند، امکان خلق فضاهای عمومی با کیفیت، پایدار و متناسب با زمینه‌های محلی افزایش می‌یابد. مدیریت شهری مکان‌محور با شناسایی نیازهای محلی، توانمندسازی جوامع محلی، و توجه به زمینه‌های فرهنگی و زیستی، به بهبود کیفیت فضایی کمک می‌کند. در مقابل، نادیده گرفتن ویژگی‌های خاص مکان در تصمیم‌گیری‌های کلان می‌تواند منجر به فضاهای بی‌هویت و ناموفق شود. جان فریدمن^۵ در نظری، «برنامه‌ریزی مردم‌محور»^۵ تأکید می‌کند که برنامه‌ریزی زمانی موفق است که با مشارکت ساکنان و در بستر ویژگی‌های محلی انجام شود. همچنین فریبرز دولت‌آبادی، استاد برنامه‌ریزی شهری در ایران، تعامل بین حکمرانی شهری و کیفیت فضا را یکی از چالش‌های اصلی توسعه پایدار شهری معرفی کرده است. به طور خاص، رهیافت مکان‌محور می‌تواند به عنوان پل ارتباطی میان نظام مدیریت شهری و نیازهای فضایی شهروندان عمل کند؛ رویکردی که زمینه‌ساز شکل‌گیری فضاهای عمومی معنادار، سرزنده و پاسخ‌گو به بافت محلی خواهد بود.

مواد و روش پژوهش

پژوهش حاضر با روش کمی-تحلیلی و باهدف بررسی تعامل میان مدیریت شهری و کیفیت فضایی محیط‌های عمومی در کلان‌شهر تبریز، برپایه رهیافت مکان‌محور انجام شده است. فرایند پژوهش در دوگام اصلی شامل: مطالعات نظری در حوزه مدیریت شهری،

¹ Kevin Lynch

² Place-based Approach

³ Edward Relph

⁴ Sense Of Place

⁵ John Friedmann

کیفیت فضایی و نیز تحلیل میدانی فضاهای عمومی منتخب سامان یافته است. داده‌های پژوهش از طریق روش میدانی گردآوری شده‌اند. جامعه آماری شامل شهروندان و کاربران ۴ فضای عمومی شاخص در شهر تبریز است که براساس نمونه‌گیری هدفمند و معیارهایی چون تنوع عملکردی، اهمیت فضایی، نقش شهری و امکان دسترسی، انتخاب شده‌اند. این چهار فضای عمومی عبارت‌اند از: میدان ساعت، پارک ائل‌گلی، پیاده‌راه تربیت و پارک ولی‌عصر.

❖ برای تسهیل در تحلیل و مقایسه، به هریک از فضاهای منتخب پژوهش، یک شناسه اختصاصی تعلق گرفته است:

میدان ساعت (TB-01)، پارک ائل‌گلی (TB-02)، پیاده‌راه تربیت (TB-03)، پارک ولی‌عصر (TB-04).

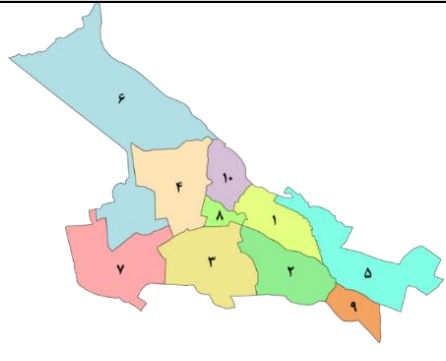
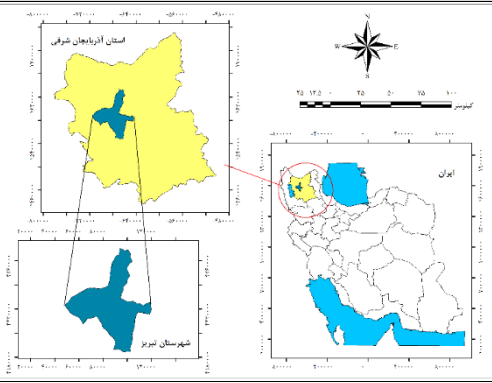
تحلیل داده‌ها با بهره‌گیری از ماتریس تطبیقی و براساس شاخص‌هایی همچون خوانایی، دسترسی‌پذیری، سرزندگی، ایمنی، آسایش محیطی و هویت‌مکان، در پیوند با ابعاد مدیریتی به‌مانند سیاست‌گذاری، نظارت، مشارکت شهروندی و نگهداشت فضا، با شناسه داده تبیین گردید که در ادامه این بخش به آن پرداخته شده است. علاوه‌بر تحلیل کمی شاخص‌های فضایی و مدیریتی، از رویکردهای معنانشناسانه و تفسیری نیز برای واکاوی ادراک کاربران و زمینه‌های اجتماعی-فرهنگی فضاهای موردبررسی بهره گرفته شده است. به‌منظور افزایش روایی و پایایی نتایج، از روش مثلث‌سازی داده‌ها استفاده شده و تحلیل‌ها مبتنی بر منابع چندگانه و هم‌پوشان صورت گرفته است.

محدوده مورد مطالعه

کلان‌شهر تبریز به‌عنوان مرکز استان آذربایجان شرقی و یکی از مهمترین شهرهای شمال‌غرب ایران نقش کلیدی در نظام سکونتگاهی، اقتصادی، تاریخی و فرهنگی کشور دارد. این شهر با قرارگیری در دامنه شمال‌غربی کوهستان سهند و در مجاورت دشت تبریز، در موقعیت جغرافیایی عرض شمالی ۳۸/۰۸ تا ۳۸/۱۵ و طول شرقی ۴۶/۱۱ تا ۴۶/۲۳ واقع شده است و از نظر طبیعی، اقلیمی و ژئومورفولوژیک، در زمره نواحی سرد و کوهستانی ایران طبقه‌بندی می‌شود. متوسط ارتفاع آن از سطح دریا حدود ۱۳۵۰ متر گزارش شده است (Yousefi et al., 2022). مطابق با آخرین داده‌های مرکز آمار ایران در سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت محدوده شهری تبریز معادل ۱/۵۵۸/۶۹۳ نفر و جمعیت کل شهرستان تبریز برابر با ۱/۷۷۳/۰۳۳ نفر در قالب ۵۶۳/۶۶۰ خانوار اعلام شده است. همچنین طبق برآوردهای جمعیتی در سال ۲۰۲۵ میلادی، کلان‌شهر تبریز دارای جمعیتی نزدیک به ۱/۶۹۶/۰۰۰ نفر است که رشد سالیانه آن حدود ۱/۰۷ درصد تخمین زده شده است (Macro Trends, 2025). این روند جمعیتی، به‌ویژه از دهه ۱۳۳۰ شمسی به‌بعد، موجب توسعه فیزیکی و گسترش افقی شدید شهر شده است؛ به‌طوری که براساس مطالعه (Rezaei et al., 2019)، مساحت نواحی ساخته‌شده تبریز در نیم‌قرن اخیر، بیش از ۳۵ برابر افزایش یافته است. از نظر ساختار کالبدی و اداری، تبریز به ۱۰ منطقه شهرداری تقسیم شده است که هریک از مناطق دارای حوزه‌های اجرایی و خدماتی مستقل هستند، اما تحت سیاست‌های کلان شهرداری مرکزی و شورای اسلامی شهر اداره می‌شوند. ساختار فضایی شهر ترکیبی از سه نوع بافت تاریخی، میانی (نوساز دهه‌های گذشته) و حاشیه‌ای (سکونت‌گاه‌های غیررسمی) است. بافت تاریخی تبریز که هسته اصلی شهر را شکل می‌دهد، شامل بازار تبریز (ثبت‌شده در فهرست میراث جهانی یونسکو)، میدان ساعت، محله‌های شتربان و امیرخیز است که واجد ارزش‌های فرهنگی و فضایی بالایی‌اند. در مقابل، نواحی جنوب‌غرب، شمال‌شرق و شرق شهر عمدتاً در سال‌های اخیر توسعه یافته‌اند و با کمبود زیرساخت‌های شهری و فضاهای عمومی باکیفیت روبه‌رو هستند. از منظر محیط‌زیستی و کیفیت فضایی، چالش‌هایی اساسی در سطح کلان‌شهر تبریز مشهود است. سرانه فضای سبز در این شهر طبق داده‌های رسمی شهرداری، حدود ۳/۸ مترمربع برای هر نفر برآورد شده است که بسیار پایین‌تر از استانداردهای بین‌المللی است (Zolfaghari et al., 2022). همچنین تنها ۲/۴ درصد از کل مساحت شهری به فضاهای سبز عمومی اختصاص یافته است. از سوی، وجود بیش از ۶/۸۸۰ هکتار زمین‌های بایر و بلااستفاده درون محدوده مصوب شهری، پتانسیل چشمگیری برای ارتقای کیفیت فضایی در قالب بازآفرینی مکان‌محور دارد. مطالعات نشان داده‌اند که در چند دهه گذشته، حدود ۴/۷۱۵ هکتار از اراضی سبز تبریز در اثر توسعه‌های نامتوازن و سیاست‌گذاری‌های غیرمکان‌محور، به سایر کاربری‌ها تبدیل شده است که این امر بر کاهش سرزندگی فضاهای عمومی و افت کیفیت محیطی اثرگذار بوده است (Yousefi et al., 2022). به‌طور خاص، کلان‌شهر تبریز به‌عنوان یکی از شهرهای راهبردی کشور، علی‌رغم برخورداری از ساختار کهن شهری، جایگاه ژئوپولیتیکی مناسب، و ظرفیت‌های فرهنگی و اجتماعی، در دهه‌های اخیر با چالش‌های متعددی در مدیریت شهری، توزیع

عادلانه زیرساخت‌ها و ارتقای کیفیت فضاهای عمومی مواجهه بوده است. این وضعیت، لزوم اتخاذ رویکردهای نوین همچون مدیریت مکان‌محور، را در فرایندهای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری شهری بیش‌ازپیش برجسته می‌سازد. طوری که برپایه (جدول ۱)، می‌توان تشریح محدوده مورد مطالعه و فضاهای منتخب پژوهش را مدنظر داشت.

جدول ۱- تبیین مستندات و مطالعات محدوده مورد مطالعه پژوهش

تشریح محدوده مورد مطالعه؛ کلان شهر تبریز				
				
مناطق ۱۰ گانه مجموعه شهرداری های تبریز		موقعیت جغرافیایی شهر تبریز		
فضاهای عمومی منتخب				
TB-01				میدان ساعت
TB-02				پارک ائل گلی
TB-03				پیاده راه تربیت
TB-04				پارک ولی عصر

(منبع: یافته‌های پژوهشی، ۱۴۰۴)

بحث و ارائه یافته‌ها

باتوجه به محور مطالعه پژوهش، مجموعه جداول ارائه شده در این بخش به گونه‌ای طراحی شده‌اند که ابعاد مختلف کمی فضاهای عمومی را در ارتباط با عملکرد مدیریت شهری و ادراک کاربران بررسی و تبیین کنند. برپایه (جدول ۲)، می‌توان به مقایسه تطبیقی شاخص‌های فضایی و مدیریتی در ۴ فضای عمومی منتخب پردازد و تصویری کلی از کیفیت این فضاها ارائه داد. (جدول ۳)، بر ابعاد مدیریتی متمرکز است و به‌طور جزئی‌تر نحوه مداخله و عملکرد نهادهای مدیریت شهری در هر فضا را بررسی می‌کند. و در (

نمودار ۱)، شاخص‌های فضایی و مدیریتی با یکدیگر تلفیق شده‌اند تا درک جامع‌تری از ارتباط و هم‌پوشانی این دو حوزه در ارتقای کیفیت محیط به‌دست آید. و درنهایت (جدول ۴)، به ابعاد اجتماعی-فرهنگی اختصاص دارد و ادراک کاربران از کیفیت فضاهای عمومی را از منظر مشارکت، احساس تعلق، و رضایت‌مندی تحلیل می‌کند. این ساختار هوشمندانه امکان تحلیل چندلایه و هم‌زمان فضاهای عمومی را در پیوند با مدیریت شهری و رهیافت مکان‌محور فراهم می‌سازد.

جدول ۲- ارزیابی تطبیقی شاخص‌های فضایی و مدیریتی در فضاهای عمومی منتخب

شناسه داده	خوانایی	دسترسی‌پذیری	سرزندگی	ایمنی	آسایش محیطی	هویت مکان	مجموع امتیاز (۳۰)
TB-01	۴	۵	۴	۳	۴	۴	۲۴
TB-02	۵	۴	۴	۴	۵	۵	۲۷
TB-03	۴	۴	۵	۴	۳	۴	۲۴
TB-04	۳	۳	۴	۳	۳	۳	۱۹

(منبع: یافته‌های پژوهشی، ۱۴۰۴)

باتمركزبر (جدول ۲)، در تبیین ارزیابی تطبیقی شاخص‌های فضایی و مدیریتی در ۴ فضای عمومی (منتخب)، شاخص کلان‌شهر تبریز شامل: میدان ساعت (TB-01)، پارک ائل‌گلی (TB-02)، پیاده‌راه تربیت (TB-03)، و پارک ولی‌عصر (TB-04)، نتایج نشان می‌دهد که پارک ائل‌گلی با مجموع امتیاز (۲۷)، بالاترین کیفیت فضایی و مدیریتی را در میان نمونه‌ها داراست و در تمامی شاخص‌ها از جمله خوانایی، آسایش محیطی و هویت‌مکان، عملکرد مطلوب‌تری داشته است. درمقابل، پارک ولی‌عصر با کسب امتیاز (۱۹)، پایین‌ترین سطح کیفیت را در شاخص‌های موردبررسی داراست که نشانگر چالش‌های موجود در مدیریت و طراحی این فضا است. میدان ساعت و پیاده‌راه تربیت با امتیازهای مشابه (۲۴)، عملکرد متوسطی داشته‌اند، هرچند تفاوت‌هایی در ترکیب امتیاز شاخص‌ها دیده می‌شود؛ به‌عنوان مثال، پیاده‌راه تربیت در شاخص آسایش محیطی نسبت به میدان ساعت وضعیت بهتری دارد. این تحلیل گویای تأثیر مستقیم کیفیت مدیریت شهری بر کیفیت فضایی مکان‌های عمومی است و بر اهمیت اتخاذ رویکرد مکان‌محور در برنامه‌ریزی و بهبود این فضاها تأکید دارد.

جدول ۳- ارزیابی ابعاد مدیریتی در فضاهای عمومی منتخب

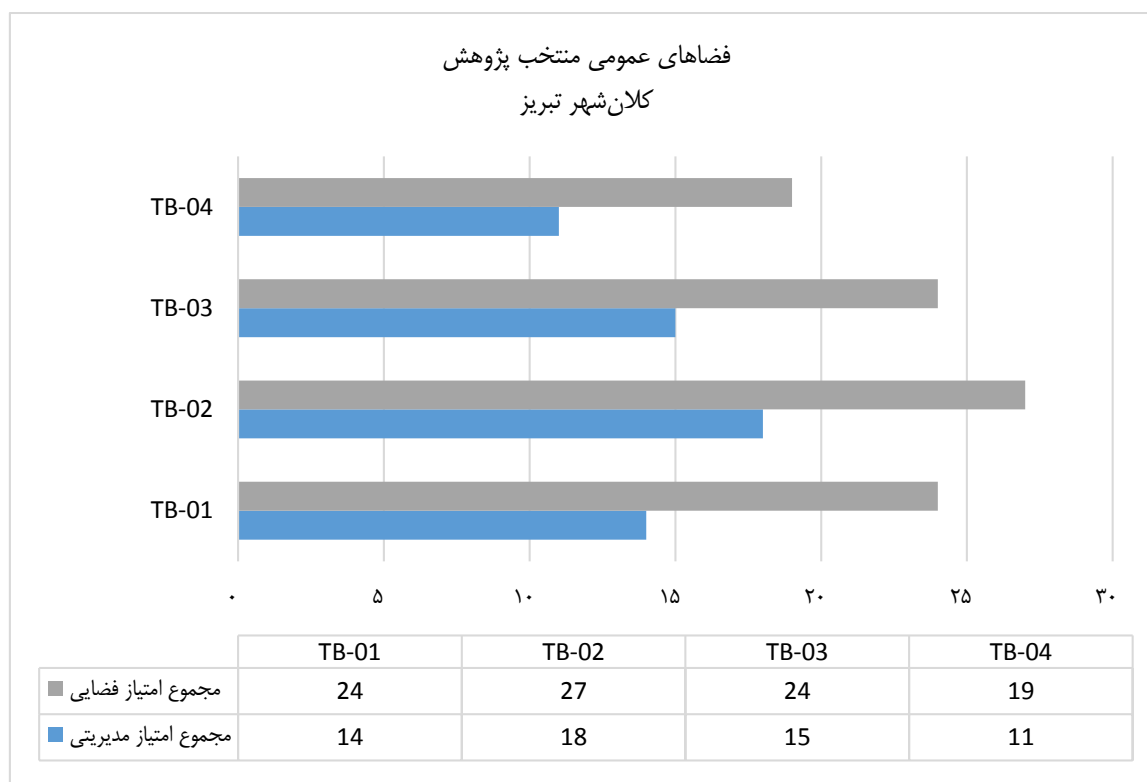
شناسه داده	سیاست‌گذاری	نظارت	مشارکت شهروندی	نگهداشت فضا	مجموع امتیاز (۲۰)
TB-01	۴	۳	۳	۴	۱۴
TB-02	۵	۴	۴	۵	۱۸
TB-03	۴	۴	۳	۴	۱۵
TB-04	۳	۳	۲	۳	۱۱

(منبع: یافته‌های پژوهشی، ۱۴۰۴)

در (جدول ۳)، به‌طورخاص به ارزیابی ابعاد مدیریتی در ۴ فضای عمومی (منتخب)، کلان‌شهر تبریز پرداخته و شاخص‌هایی همچون سیاست‌گذاری، نظارت، مشارکت شهروندی و نگهداشت فضا را موردسنجش قرار گرفته شد. مطابق نتایج، پارک ائل‌گلی (TB-02)، با مجموع امتیاز (۱۸)، بالاترین سطح عملکرد مدیریتی را دارد که بیانگر وجود سیاست‌گذاری کارآمد، نظارت مستمر، مشارکت فعال شهروندان و نگهداشت مناسب فضا است. پیاده‌راه تربیت (TB-03)، با امتیاز (۱۵)، در جایگاه بعدی قرار دارد و در شاخص سیاست‌گذاری، نظارت و نگهداشت فضا امتیاز مطلوبی کسب کرده است، هرچند مشارکت شهروندی آن در سطح متوسط ارزیابی شده است. میدان ساعت (TB-01)، نیز با امتیاز (۱۴)، عملکردی نزدیک به تربیت داشته ولی ضعف نسبی در نظارت و مشارکت دیده می‌شود. در مقابل، پارک ولی‌عصر (TB-04)، با کمترین امتیاز (۱۱)، پایین‌ترین وضعیت مدیریتی را داشته و نیازمند بازنگری جدی در ارتقای مشارکت شهروندان است. این یافته‌ها نشان می‌دهد که تفاوت در کیفیت مدیریتی نقش مهمی در کیفیت فضایی فضاهای عمومی ایفاء می‌کند و مدیریت شهری باید به‌صورت مکان‌محور به ارتقای مؤلفه‌های مدیریتی بپردازد.

مبنی بر (نمودار ۱)، می‌توان به تلفیق و مقایسه مجموع امتیازهای شاخص‌های فضایی و مدیریتی در ۴ فضای عمومی (منتخب)، تبریز پرداخته و تصویری یکپارچه از کیفیت کلی این فضاها ارائه می‌دهد. همان‌طور که داده‌ها نشان می‌دهد، پارک ائل‌گلی (TB-

02)، با بالاترین امتیاز در هر دو بُعد فضایی (۲۷)، و مدیریتی (۱۸)، مطلوب‌ترین وضعیت کمفی را دارد که بیانگر هماهنگی مناسب بین طراحی فضا و عملکرد مدیریت شهری است. پیاده‌راه تربیت (TB-03)، و میدان ساعت (TB-01)، هر دو از نظر کیفیت فضایی امتیاز (۲۴)، را کسب کرده‌اند، اما پیاده‌راه تربیت با امتیاز مدیریتی بالاتر (۱۵ در برابر ۱۴)، از انسجام مدیریتی بهتری برخوردار است. پارک ولی عصر (TB-04)، در هر دو بُعد، کمترین امتیازها را داشته (۱۹ در فضایی و ۱۱ در مدیریتی)، که حاکی از ضعف هم‌زمان در کیفیت طراحی و عملکرد مدیریت شهری در این مکان است. این تلفیق داده‌ها نشان می‌دهد که بهبود کیفیت محیط‌های عمومی مستلزم توجه هم‌زمان به شاخص‌های فضایی و مدیریتی بوده و نبود تعادل میان این دو، می‌تواند منجر به کاهش اثربخشی عملکرد فضا شود.

نمودار ۱- تلفیق شاخص‌های فضایی و مدیریتی در ارزیابی کمی فضاهای عمومی منتخب پژوهش
(منبع: یافته‌های پژوهشی، ۱۴۰۴)

جدول ۴- ارزیابی ابعاد اجتماعی-فرهنگی در ادراک کاربران

شناسه داده	حس تعلق	تعاملات اجتماعی	بازنمایی فرهنگی	مجموع امتیاز (۱۵)
TB-01	۴	۴	۳	۱۱
TB-02	۵	۵	۵	۱۵
TB-03	۴	۳	۴	۱۱
TB-04	۳	۳	۳	۹

(منبع: یافته‌های پژوهشی، ۱۴۰۴)

در (جدول ۴)، به ارزیابی ابعاد اجتماعی-فرهنگی در ادراک کاربران از فضاهای عمومی (منتخب)، پرداخته و شاخص‌هایی همچون حس تعلق، تعاملات اجتماعی و بازنمایی فرهنگی را مورد بررسی قرار می‌دهد. نتایج نشان می‌دهد که پارک ائل گلی (TB-02)، با مجموع امتیاز (۱۵)، بالاترین سطح ادراک اجتماعی-فرهنگی را داراست. این امر بیانگر آن است که کاربران این فضا را به عنوان مکانی با پیوند عاطفی قوی، فرصت‌های غنی برای تعاملات اجتماعی، و بازتاب مناسب هویت فرهنگی تلقی می‌کنند. میدان ساعت (TB-01)، و پیاده‌راه تربیت (TB-03)، هر دو با امتیاز (۱۱)، در سطح متوسط قرار دارند، اما تفاوت آن‌ها در بازنمایی فرهنگی و تعاملات اجتماعی قابل توجه است. در مقابل، پارک ولی عصر (TB-04)، با امتیاز (۹)، پایین‌ترین سطح ادراک را دارد که نشانگر ضعف

این فضا در ایجاد حس تعلق، تحریک تعاملات اجتماعی و بازنمایی مؤثر فرهنگ شهری است. این یافته‌ها نقش مؤثر کیفیت فضایی و عملکرد مدیریت شهری را در شکل‌گیری تجربه اجتماعی و فرهنگی کاربران فضاهای عمومی برجسته می‌سازد.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

پژوهش حاضر باهدف بررسی تعامل مدیریت شهری و کیفیت فضایی محیط‌های عمومی در کلان‌شهر تبریز باتأکید بر رهیافت مکان‌محور انجام شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که بین عملکرد مدیریت شهری و شاخص‌های کیفیت فضایی رابطه‌ای معنادار و مثبت وجود دارد. به‌ویژه، فضاهایی مانند پارک ائل‌گلی (TB-02)، که با امتیاز (۲۷)، در شاخص‌های فضایی و (۱۸)، در ابعاد مدیریتی، بالاترین سطح کیفیت را دارند، مؤید این ارتباط هستند. تحلیل داده‌ها حاکی از آن است که مدیریت شهری مکان‌محور با شناسایی نیازهای محلی و مشارکت شهروندان، به‌طور مستقیم بر ارتقای کیفیت فضاهای عمومی تأثیر می‌گذارد. به‌عنوان مثال، پارک ائل‌گلی با سیاست‌گذاری کارآمد و نظارت مستمر، موفق‌ترین نمونه در این زمینه شناخته شد، درحالی‌که پارک ولی‌عصر (TB-04)، با امتیاز (۱۹)، در کیفیت فضایی و (۱۱)، در مدیریت، نیازمند بازنگری جدی است. شاخص‌های کیفیت فضایی مانند خوانایی، دسترسی‌پذیری، سرزندگی، و هویت مکانی در فضاهای منتخب به‌وضوح تحت تأثیر مداخلات مدیریت شهری قرار گرفته‌اند. به‌طور خاص، پیاده‌راه تربیت (TB-03)، و میدان ساعت (TB-01)، با امتیاز (۲۴)، در کیفیت فضایی، عملکرد متوسطی داشتند، اما ضعف در مشارکت شهروندی و نظارت، مانع از دستیابی به نتایج مطلوب‌تر شده است. ازمنظر اجتماعی-فرهنگی، پارک ائل‌گلی با امتیاز (۱۵)، در ادراک کاربران، به‌عنوان فضایی با حس تعلق قوی و تعاملات اجتماعی غنی شناخته شد. این درحالی‌است که پارک ولی‌عصر با امتیاز (۹)، ضعف‌های آشکاری در بازنمایی فرهنگی و جلب مشارکت شهروندان دارد. این نتایج بر اهمیت تلفیق ابعاد کالبدی و اجتماعی در طراحی فضاهای عمومی تأکید می‌کند. یافته‌ها نشان می‌دهد که رویکرد مکان‌محور نه‌تنها به بهبود کیفیت فضاهای عمومی منجر می‌شود، بلکه زمینه‌ساز تحقق عدالت فضایی و پایداری شهری است. به‌ویژه در کلان‌شهر تبریز، توجه به ویژگی‌های محلی و بسترهای فرهنگی می‌تواند شکاف‌های موجود در کیفیت فضاها را کاهش دهد. باتمركز بر نتایج، پیشنهاد می‌شود مدیریت شهری تبریز مبنی بر رهیافت مکان‌محور، برنامه‌ریزی خود را براساس نیازهای ویژه هر فضا تنظیم کند. این امر مستلزم تقویت مشارکت شهروندان، نظارت مستمر، و سیاست‌گذاری‌های منعطف است. برای فضاهای ضعیف‌تر مانند پارک ولی‌عصر، بازآفرینی مبتنی بر شاخص‌های کیفیت فضایی و مدیریتی پیشنهاد می‌شود. این شامل به‌روزرسانی زیرساخت‌ها، افزایش سرزندگی، و جلب مشارکت ذی‌نفعان محلی است. همچنین، تدوین چارچوبی جامع برای ارزیابی کیفیت فضاهای عمومی باترکیب شاخص‌های کمی و کیفی (مانند ادراک کاربران)، ضروری است. این چارچوب می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای پایش مستمر فضاها توسط مدیریت شهری مورد استفاده قرار گیرد. پژوهش‌های آینده می‌توانند به بررسی تأثیر عوامل کلان‌تر به‌مانند سیاست‌های ملی و تحولات اقتصادی-اجتماعی بر کیفیت فضاهای عمومی بپردازند. همچنین، مقایسه تطبیقی با سایر کلان‌شهرهای ایران می‌تواند به تعمیم‌پذیری نتایج کمک کند. درنتیجه، این مطالعه بر ضرورت هماهنگی بین مدیریت شهری، طراحی فضایی، و نیازهای جامعه محلی تأکید دارد. تنها از این طریق می‌توان به فضاهای عمومی پایدار، معنادار، و پاسخ‌گو دست یافت که پاسخ‌گوی نیازهای حال و آینده شهروندان تبریز باشند.

منابع

- توپچی خسروشاهی، مسعود؛ ثقفی اصل، آرش؛ ستارزاده، داریوش؛ و ستاری ساربانقلی، حسن. (۱۴۰۰). ارزیابی تحقق‌پذیری شاخص‌های کیفیت فضاهای عمومی شهری بر مبنای دیدگاه کرمونا (مطالعه موردی: شهر تبریز). فصلنامه علمی پژوهشی-جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۸(۲)، ۱۷۹-۱۹۶.
- https://jgusd.um.ac.ir/article_41883.html
- خیاط‌کلیر، فوزیه؛ ثقفی اصل، آرش؛ حق‌لسان، مسعود؛ و ستاری ساربانقلی، حسن. (۱۴۰۳). نقش مدیریت شهری در ارتقاء کیفیت فضاهای عمومی کلان‌شهر تبریز باتأکید بر توسعه اجتماعی و فرهنگی. فصلنامه علمی پژوهشی-تغییرات اجتماعی-فرهنگی، ۲۱(۴)، ۱۴۴-۱۶۳.
- <https://sanad.iau.ir/fa/Article/1185575?FullText=FullText>

دبده، محمد؛ ثقفی‌اصل، آرش؛ باقری صیقلانی، بیتا؛ و زینالی، محمد. (۱۴۰۳). طراحی الگوی چارچوب تحلیلی در فراهم‌سازی شهر آینده‌نگر با رویکرد تبیینی؛ مبتنی بر محیط‌فرهنگی جامعه‌محور (گستره واکاوی: کلان‌شهر تهران بزرگ). دوفصلنامه علمی پژوهشی-مطالعات بین‌رشته‌ای در تعالی معماری و شهرسازی، ۲۳(۲)، ۲۳۵-۲۱۳. <https://sanad.iau.ir/Journal/jisaud/Article/1123689>

دواتگر خرسند، المیرا؛ و رحیمی، اکبر. (۱۴۰۳). بررسی کیفیت فضاهای عمومی محلات مسکونی شهر تبریز از دیدگاه ساکنین با استفاده از تحلیل لکه‌های داغ و شاخص موران. فصلنامه علمی پژوهشی-فضای شهری و حیات اجتماعی، ۳(۹)، ۴۷-۶۱. https://urplanning.tabrizu.ac.ir/article_18463.html

رلف، ادوارد. (۱۳۹۷). مکان و بی‌مکانی. ترجمه: محمدرضا نقصان‌محمدی، کاظم مندگاری و زهیر متکی. چاپ‌چهارم، تهران: انتشارات آرمان‌شهر.

سامه، رضا. (۱۳۹۷). تأملی بر مفهوم «کیفیت» در معماری. دوفصلنامه علمی پژوهشی-اندیشه معماری، ۲(۳)، ۴۴-۶۴. https://journals.ikiu.ac.ir/article_1424.html?lang=en

لینچ، کوین. (۱۳۹۵). تئوری شکل شهر. ترجمه: سیدحسین بحرینی، چاپ‌هفتم، تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.

هال، پیترو. (۱۳۸۷). برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای. ترجمه: جلال تبریزی، چاپ‌دوم، تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.

References

- Dabdebah, M., Saghafi Asl, A., Bagheri Seygalani, B., & Zeinali, M. (2024). Designing An Analytical Framework For Facilitating A Future-Oriented City With An Explanatory Approach; Based On The Community-Centered Cultural Environment (Scope Of Analysis: Greater Tehran Metropolis). Journal Of Interdisciplinary Studies In Architecture And Urbanism Development, 3(2), 213-235. <https://www.magiran.com/p2828281> [In Persian]
- Davatgar Khorsand, E., & Rahimi, A. (2024). Investigating The Quality Of Urban Public Spaces In Residential Areas Of Tabriz City From The Residents' Point Of View Using Hot Spot Analysis And Moran's Index. Journal of Urban Space And Social Life, 3(9), 47-61. <https://www.magiran.com/p2773344> [In Persian]
- Franck, K.A., & Huang, T.S. (Eds.). (2023). Routledge Handbook Of Urban Public Space: Use, Design, And Management. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003104421>
- Ghalehtemouri, K. J., Shamsoddini, A., Bayramzadeh, N., & Mousavi, M. N. (2023). Identifying the pleasant sounds in the city's public parks environment (Case study: Mellat riverside park, Urmia). 1., 9(1), 149-165. <https://doi.org/10.25765/sauc.v9i1.690>
- Guan, S., & Wang, J. (2023). Research On The Optimal Design Of Community Public Space From The Perspective Of Social Capital, Journal Of Sustainability, 15(12), 1-21. <https://ideas.repec.org/a/gam/jsusta/v15y2023i12p9767-d1174391.html>
- Guzman, L.A. Oviedo, D. Arellana, J. Cantillo-García, V. (2021). Buying A Car And The Street: Transport Justice And Urban Space Distribution, Journal Of Transportation Research Part D, 95(2021): 1-13. https://www.researchgate.net/publication/351561765_Buying_a_car_and_the_street_Transport_justice_and_urban_space_distribution
- Hall, P. (2008). Urban And Regional Planning. (J. Tabrizi, Trans.; 2nd ed.). Tehran: Urban Planning and Processing Company. <https://a.co/d/9g2X0Jh> [In Persian]
- Hematian, H., & Ranjbar, E. (2022). Evaluating Urban Public Spaces From Mental Health Point Of View: Comparing Pedestrian And Car-Dominated Streets. Journal Of Transport & Health, 27(1), 1-18. <https://doi.org/10.1016/j.jth.2022.101532>
- Hohlfeldt, M., & Popescu, C. (Eds.). (2023). Living Politics In The City: Architecture As Catalyst For Public Space. Leuven University Press. <https://lup.be/book/living-politics-in-the-city/>
- Kanayo Ashinze, U., Edeigba, B., Akpan Umoh, A., & Winston Biu, P. (2024). Urban Green Infrastructure And Its Role In Sustainable Cities: A Comprehensive Review, World Journal Of Advanced Research And Reviews, 21(2), 928-936. DOI:10.30574/wjarr.2024.21.2.0519
- Kapucu, N., Ge, Y., Rott, E., & Isgandar, H. (2024). Urban Resilience: Multidimensional Perspectives, Challenges And Prospects For Future Research, Journal Of Urban Governance, 4(3), 162-179. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ugj.2024.09.003>
- Khayat Kalibar, F., Saghafi Asl, A., Haghlesan, M., Sattari Sarbangholi, Hasan. (2025). The Role Of Urban Management In Improving The Quality Of Public Spaces In Tabriz Metropolis With An Emphasis On Social And Cultural Development. Journal of Socio-Cultural Changes, 21(4), 144-163. <https://ensani.ir/file/download/article/1748679215-683aba2f236f7-10226-1403-4-9.pdf> [In Persian]
- Lynch, K. (2016). The Theory Of City Form. (S. H. Bahraini, Trans.; 7th ed.). Tehran: University Of Tehran Press. [In Persian]
- Mousavi, M. N., Shirazi, S. A., Nasar-u-Minallah, M., & Bayramzadeh, N. (2025). Introducing the Mousavi Primate City Index for Iran's Urban System assessment. GEOGRAPHY, ENVIRONMENT, SUSTAINABILITY, 18(1), 44-53. <https://doi.org/10.24057/2071-9388-2025-3218>
- Mousavi, M., Jafarpour Ghalehtemouri, K., & Bayramzadeh, N. (2025). Assessing social infrastructure in border areas from a city prosperity perspective: a case study of border townships in West Azarbaijan Province, Iran. Discov. Cities, 2(1), 1-20. <https://doi.org/10.1007/s44327-025-00057-3>

- Mousavi, M., Jafarpour Ghalehtemouri, K., Bagheri Kashkouli, A., & Bayramzadeh, N. (2024). Mitigating development barriers and addressing disparities in border cities of Iran: a comprehensive analysis of border provinces and influential factors. *Geojournal*, 89(4), 1–20. <https://doi.org/10.1007/s10708-024-11181-9>
- Radwan, A. H., & Ghaney Morsi, A. A. (2020). Public Spaces In City Life As Socio-Cultural Hubs. Selected Public Spaces Of Cairo As Case studies, Mansoura University Faculty Of Engineering Mansoura Engineering Journal, 45(4), 96-108. https://www.researchgate.net/publication/348008953_Public_spaces_in_City_life_as_Socio-cultural_Hubs_Selected_Public_Spaces_of_Cairo_as_Case_studies
- Relph, E. (2018). Place And Placelessness. (M. Noqsan-Mohammadi, K. Mandegari, & Z. Motaki, Trans.; 4th ed.). Tehran: Armanshahr Publications. https://www.researchgate.net/publication/251484582_Place_and_Placelessness_Edward_Relph [In Persian]
- Salaripour, A., Kashani, R., & Seif Reihani, Z. (2023). Investigating The Factors Affecting The Success Of Urban Spaces, *International Journal Of Architectural Engineering & Urban Planning*, 33(3), 1-16. <http://ijaup.iust.ac.ir/article-1-729-en.html> [In Persian]
- Sameh, R. (2018). A Reflection On The Definition Of Quality In Architecture. *Journal Of Architectural Thought*, 2(3), 44–64. https://www.researchgate.net/publication/378035934_A_Reflection_on_the_Definition_of_Quality_in_Architecture [In Persian]
- Topchi Khosroshahi, M., Saghafi Asl, A., Sattarzade, D. Sattari Sarbangholi, H. (2022). Assessing The Feasibility Of Quality Indicators Of Urban Public Spaces From The Perspective Of Carmona (Case study: Tabriz city). *Journal Of Geography And Urban Space Development*, 8(2), 179-196. <https://doi.org/10.22067/jgusd.2022.70920.1059> [In Persian]
- Wang, J., Li, G., Lu, H., & Wu, Z. (2024). Urban Models: Progress And Perspective. *Journal Of Sustainable Futures*, 7(2024), 1-16. DOI:10.1016/j.sfr.2024.100181
- Yulie Reindrawati, D. (2023). Challenges Of Community Participation In Tourism Planning In Developing Countries, *Journal Of Cogent Social Sciences*, 9(1), 1-12. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23311886.2022.2164240>
- Zaman, M., Nathan, P., Abdelwahed, S., & Zohrabi, N. (2024). A Review Of IoT-Based Smart City Development And Management. *Journal Of Smart Cities*, 7(3), 1462-1500 <https://www.mdpi.com/2838350>